

Иван Тодоров¹, мастер менаџер безбедности
Међународни институт за истраживање катастрофа (Београд)
Србија

Др Мартин Матијашевић², научни сарадник
Научно-стручно друштво за управљање ризицима у ванредним ситуацијама (Београд)
Србија

ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ТРАНСФОРМАЦИЈЕ СВЕТСКОГ ПОРЕТКА И РЕФЛЕКСИЈА НА БАЛКАН

Апстракт: Трансформација светског поретка доносила је са собом промене чије обресе можемо видети у периоду биполарног, униполарног и мултиполарног светског поретка. Питање које се у овом раду намеће је какав ће бити утицај на спољну, унутрашњу и безбедносну политику и процесе држава на Балкану. Аутори уочавају да су уместо мултиполарног светског поретка и даље присутне тенденције униполарног поретка са доминацијом САД, НАТО савеза, а у циљу неутрализације Русије, затим онемогућавање појављивања евентуално нове доминирајуће државе на Балкану кроз трансформацију Балкана у подручје сталних конфликта. Светски геополитички токови од садашње комбинације уни/мултиполарног поретка усмерени су неминовно у правцу настанка мултиполарног света са великим бројем центара моћи и модела економско-политичких савеза, па се намеће питање какав ће бити њихов утицај на безбедност Балкана и уопште на развој националних држава на Балкану.

Кључне речи: Балкан, поредак, безбедност, супермација, сила

Уводна разматрања

Балкан је био место сучељавања великих светских сила, „исток на западу и запад на истоку”. Ако посматрамо Други светски рат који је произвео више моћних светских сила које су свака на свој начин претендовале ка простору Балкана, немогућност њиховог коегзистирања довела је до „балансирања снага”³.

¹ *todorovivan6@protonmail.ch*; Ivan Todorov, International Institute for Disaster Research (Belgrade), Serbia

² *martin.matijasevic@yahoo.com*; Martin Matijašević, Scientific-Professional Society for Risk Management in Emergency Situations (Belgrade), Serbia

³ Н. Kissinger, *Diplomacy*, New York 1995, 18.

Балкан као геостратешки значајно европско подручје представља колевку Европе у културно-историјском и цивилизацијском смислу. Балкан, такође, као праг и врата Европе, представља значајну тачку сусретања и сукоба различитих цивилизација (првенствено православне, католичке и муслиманске) у историји, али и данас.⁴ Сам појам Балкан конотативно се везивао за термин „балканизација” и сва његова негативна значења, док је „југоисток Европе обично асоцирао на територијално-политички ентитет формиран у том делу Европе”.⁵ Миша Стојадиновић истиче да се „може рећи да је Балкан класичан пример Бжежинсковог *етничкој кокшела*. Наиме, простор Балкана је насељен становништвом које припада различитим етничким и конфесионалним групама (православци, католици, муслимани...). Све ово даје Балкану карактеристике мултиконфесионалности и мултикултуралности, које уместо да воде ка јачању међузависности, бивају злоупотребљене у циљу јачање међусобне нетрпељивости”.⁶

Националне државе на простору Балкана предмет су интересовања практично свих светских сила. Драган Јевтић указује да се „свет од идеолошке поделе и биполарне равнотеже снага светских држава у Хладном рату кретао до униполарног светског поретка на крају Хладног рата, са карактеристиком огромне неравнотеже и асиметрије у расподели богатства и моћи између светског центра и периферије, у процесу глобализације после Хладног рата, до сукоба цивилизација као облику отпора моћи униполарном центру и његовој доминацији, процесима демократизације и универзализације једнообразних вредности, као и последици повећања асиметричних процеса глобализације оличених у повећању неједнакости и зависности”.⁷ Јевтић даље указује да „супротстављеност геополитичких концепција великих сила и геополитичке промене производе глобалне геополитичке прекомпозиције, а управо оне су фактор који ће одредити судбину малих земаља на Балкану и њихову геополитичку позицију. Оне морају стално вршити усклађивање својих унутрашњих фактора ради стварања могућности за максимизацију користи односно минимизацију штета”.⁸

Хладни рат је завршен 1989. године, а распао се и СССР. Ове промене утрле су пут комплексном прекомпоновању међународне сцене. Пад Берлинског зида и криза која је обухватила простор других бивших социјалистичких држава, створили су услове за прекомпоновање снага на глобалном плану. Уместо дотадашњег биполарног света, долази до тога да САД остају једина светска суперсила.⁹ За разлику од САД-а које по свему судећи свет више доживљавају

---

⁴ I. Dobrev, „Происхождение географического названия Балкан”, у: *Sixieme Congres international d'etudes du Sud-Est Europeen*, Sofia 1989, 33.

⁵ М. Шолаја, *Балкан у шрансајлантској јукошени*, Бања Лука 2006, 20.

⁶ М. Стојадиновић, „Изазови успостављања дијалога на Балкану”, Београд 2021, 57–58. <https://csp.rs/>, приступ 11. 9. 2021.

⁷ Д. Јевтић, „Глобалне геополитичке прекомпозиције и позиција Републике Србије”, *Војно дело*, 8, Београд 2017, 93–94.

⁸ Исто, 93–94.

⁹ А. Крштенић и М. Матијашевић, „Проблеми обавештајних служби у процесу прилагођавања савременим изазовима, ризицима и претњама”, *Војно дело*, 3, Београд 2014, 116.

хобсовски као гладијаторску арену, џунглу у којој вреба мноштво опасних непријатеља.¹⁰ Због ове разлике у перцепцијама Роберт Кејген иронично је написао да Америка и Европа живе на две различите планете, Америка на Марсу, а Европа на Венери.¹¹

Распад СССР-а означио је да на међународном плану остаје само један блок – НАТО. Све то скупа је означило транзицију из биполарног света у униполарни свет. Према овим ауторима таква транзиција није прошла „глатко”, обележена је великим бројем крвавих сукоба, мањег или већег интензитета. Грађански рат на простору СФРЈ, представљао је карактеристичан пример.¹² Постојање светског поретка оличеног у САД и Русији, затим јачање, па слађење моћи САД, успон Кине и Русије као изазивача постојећег „западноцентричног” међународног поретка, рекомпозицију регионалних безбедносних архитектура, овај рад преиспитује постојеће односе моћи у свету и отвара дискусију о томе да ли ће будући светски поредак бити реализован кроз наставак праксе регионалне доминације од стране великих и регионалних сила или кроз сарадњу и како ће се ова рефлексија одразити на простор Балкана.¹³

Одређење геополитичког простора Балкана

Балкан у последњих 150 година заокупља посебну пажњу како водећих светских сила, тако и научника из различитих научних области. Миломир Степић за портал „Цеопом” у ауторском тексту „Западни Балкан или пример геополитичког манипулисања” истиче да је прва савремена асоцијација на Балкан „балканизација”, појам који почива на три угаона камена: 1) на хроничној конфронтираности бројних и измешаних етничких колективитета, 2) на политичко-територијалној уситњености и 3) на укрштености интереса великих сила.¹⁴ Исти аутор даље истиче да је само име полуострва резултат погрешног поимања његових најкрупнијих облика рељефа. Научни кругови Западне и Централне Европе чак до половине 19. века нису одустајали од мишљења да постоји целовит и једнородан планински венац од Црног мора на истоку до Јадранског мора на западу, који се у време ренесансе називао *Catena Mundi* (*Catena del Mondo*), а коме су истраживачи у првој половини 19. века давали име Централни гребен (*Centralkette*). Најисточнији део тог гребена називан је Хем (Хемус), по коме је често називана и цела полуострвска област.¹⁵

¹⁰ Н. В. Günter, *Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks in Environmental and Human Security*, Bonn 2005, 9–10.

¹¹ R. Kagan, “Power and Weakness”, *Policy Review*, Hoover Institution, 113, Stanford 2002, 3–17.

¹² А. Крштенић и М. Матијашевић, *op. cit.*, 116.

¹³ Џ. Миршајмер, *Траједија геополитике великих сила*, Београд 2017. 55.

¹⁴ М. Степић, „Западни Балкан – пример географског распојмљивања и геополитичког манипулисања”. *Национални интерес*, 3, Београд 2012, 9.

¹⁵ Исто, 11.

У научном чланку „Западни Балкан – пример географског распојмљивања и геополитичког манипулисања”, објављеном 2012. године за часопис *Национални интерес*, истиче се да је Балканско полуострво првенствено физичко-географски појам, док Балкан има доминантно геополитичко, политичко-географско и геостратегијско одређење. Балкан се разликује од Балканског полуострва у територијално-делимитационом и квалитативно-структуралном смислу. Северна граница Балкана поклапа се са северном границом Румуније и некадашње „друге” Југославије. У његовом саставу су Грчка, Албанија, Бугарска, Румунија, европски део Турске и државе настале распадом СФРЈ – Србија, Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија.¹⁶ Збигњев Бжежински за Балкан сматра да је политичко-географски појам, али и синоним геополитичности, те се користи и за друге области у свету, сличне по етно-политичкој уситњености, међусобној конфронтацији и важности географског положаја за интересе великих сила.¹⁷ Географски појам Балканско полуострво (*Balkanhalbinsel* или *Haemushalbinsel*) у званичну употребу увео је 1808. године немачки географ Јохан Аугуст Цојне (*Johann August Zeune*, 1778–1853). Заблуда о Централном гребену постепено се исправља тек од средине 19. века и теренских истраживања аустријског геолога Ами Буеа (*Ami Boué*, 1794–1881). Он назив Балкан преузима од својих турских водича, који су заједничку именицу „Балкан” употребљавали за сваку планину којој не знају име, али онда се подлеже другим грешкама. Појам Балкан за источни део старог Хемуса погрешно је протегнут на мање познате централне и западне секторе масива. Словенско становништво, иако је за читав планински венац „од Вршке Чуке до Црног мора” користило име Стара планина, прихватило је и турски термин Балкан иако се он раније односио само на њен најисточнији део.¹⁸

У проучавањима геосоцијалне стварности Балканског полуострва Јована Цвијића је занимала поларизација „средиште – залеђе” (нодални регион) и „језгро – периферија” (геополитички регион). Узроке поларизације изналазио је у детерминацији спољашњег простора и хијерархичности унутрашње организације социјалног простора. У покушају да усклади аргументе дијаметрално супротних ставова у балканској геополитици, Јован Цвијић је конструисао теорију о географским „особинама спајања и прожимања” и њима супротним „особинама изоловања и одвајања” Балканског полуострва, која је добро развијена у српској антропогеографској школи.¹⁹

---

¹⁶ Исто, 9.

¹⁷ З. Бжежински, *Велика шаховска табла*, Подгорица 2001, 116–118.

¹⁸ Ј. Цвијић, *Балканско полуострво*, Београд 1991, 14–15.

¹⁹ М. Грчић, „Елементи политичке географије и погледи на геополитичке проблеме Балкана у делима Јована Цвијића”, *Гласник географској друштва Републике Српске*, 1, Бањалука 1996, 67.

Балканске државе и велике силе кроз историју

На међународној сцени европске политике током читавог 19. века доминирају три проблема: борба против револуције, спољне интервенције у унутрашње послове других земаља и Источно питање у коме би велике силе одузеле Османлијском царству статус суперсиле одузимањем њених територија. Завршетком Првог светског рата, решено је и Источно питање, али је опстало Балканско питање – више не као (нај)значајнији део Источног питања, већ као геополитички дискурс победничких и нових великих сила.²⁰

У савременој историји Балкана његов положај у политичком и безбедном смислу детерминисан је утицајем и констелацијом снага великих сила које су претендовале да шире утицај на те просторе. У првом реду најдоминантнија и најприсутнија сила на Балкану била је Османско царство. Велика Британија, Француска, Аустрија и Русија прерастају у велике силе и уочавају могућност територијалне прерасподеле у европском делу Османлијског царства (тј. на Балкану). Због различитости геополитичких циљева (интереса) великих сила, образује се геополитички дискурс назван „Источно питање”.²¹

Душан Чорбић у анализи Балкана и његових друштава почиње и завршава са истицањем његове динамичности изражене кроз сусрете различитих цивилизација у историји, па самим тим и мешавине различитих народа, вера и култура које су дале својеврстан печат овом простору.²²

Друга доминантна сила која је ширила утицај на овом простору је Хабзбуршка монархија, као и Русија. Интереси великих сила у периоду од Берлинског конгреса 1878. године, узроковали су низ ратова на овим просторима, где су Балкански народи мислећи да се боре за сопствене националне интересе, обично били инструмент великих сила, посебно за време Балканских ратова.

У периоду током Првог светског рата појављују се нови међународни актери на простору Балкана, а то су Француска, Италија и Велика Британија. Период пре Другог светског рата, био је политичка арена у којој је Балкан био простор на коме се сучељавало више великих сила. Узроци Првог светског рата су врло дубоки и сложени, али им је основа немогућност договора о прерасподели колонија и интересних сфера између великих сила.²³ Током 1908. године је избила Младотурска револуција. Младотурски покрет био је, наводно, повод за анексију Босне и Херцеговине.²⁴ Анексију Босне и Херцеговине Аустро-Угарска је извела једнострано, 07. 10. 1908. године, без одобрења великих сила, што је изазвало европску кризу и поставило „Балканско питање” у први план.²⁵

²⁰ С. Нишић, *Велике силе и Балкан*, Београд 1999, 111.

²¹ Исто, 57.

²² Д. Чорбић, „Историјски институционализам, Балкан и Османско царство”, *Политичке перспективе*, 1, Београд 2021, 99.

²³ М. Зеленика, *Први светски рат – 1914*, Београд 1962, 115.

²⁴ С. Драшкић, *Албанци и младотурски покрет 1902–1911*, Београд 1990, 215.

²⁵ Б. Милошевић, *Анексија Босне и Херцеговине*, Нови Сад 2020, 143.

Повод издијању Првог светског рата је био сарајевски атентат Младобосанаца на аустро-угарског престолонаследника Франца Фердинанда 28.06.1914. године.²⁶ Резултат Првог светског рата су избрисана четири царства (немачко, аустро-угарско, руско и турско), настало је више европских држава, али скоро ни један суштински проблем није решен.²⁷

Губици у Првом светском рату су износили око 20 милиона мртвих и још толико рањених, а највеће је поднела Србија – око 1.200.000 или 20% становника (од чега 1/2 борци, тј. активно мушко становништво). Србија и Црна Гора су своје предратне државности и све људске и материјалне жртве унеле у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (проглашену 01. 12. 1918. године), док су Хрвати и Словенци успели да се без икаквих последица пребаце са губитничке на победничку страну,²⁸ јер је нова држава формирана на основама програма који је написао Фрањо Зах и није била само свесрпски програм, већ је имала и шире димензије.²⁹

Прво битније нарушавање система равнотеже снага догодило се после Првог светског рата настанком СССР, пробијањем САД на простор Европе и јачањем њиховог утицаја на европском и ширем светском простору».³⁰ Други светски рат донео је са собом нове геополитичке обрачуне на простору Балкана, где су велике силе своје војно, дипломатско и политичко деловање опет усмериле према сопственим интересима. Резултат Другог светског рата је настанак ФНР Југославије, касније СФР Југославије, која је била између Америке и Велике Британије са једне стране и СССР-а са друге стране.

Током Другог светског рата (1941–1945), одвијао се јединствени процес народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције у Југославији. Социјалистичка револуција, као „тотална револуција”, тицала се друштва у свим његовим сегментима, сежући негде мање негде више дубоко. У целини посматрано, рат је донео битну промену примарног историјског контекста: од периферијског капитализма, до једног од средишта изградње новог, социјалистичког поретка.³¹ Нови почетак у развоју југословенске државе дошао је с Уставом Федеративне Народне Републике Југославије од 31. јануара 1946. године, који је углавном прављен као копија Устава Савеза Совјетских Социјалистичких Република од 1936. године.

Након Другог светског рата југословенско руководство придавало је велики значај приправности становништва, а посебно младих, за учешће у евентуалном будућем рату за одбрану земље од напада споља.³² Оружане снаге СФРЈ

---

²⁶ М. Зеленика, *op. cit.*, 117.

²⁷ Исто, 119.

²⁸ Исто, 124.

²⁹ Р. Љушић, *Књија о Начертанију*, Београд 2004, 43.

³⁰ Л. Чехулић Вукадиновић, „Еуроатлантизам и савремени међународни односи”, *Политичка култура*, 1, Загреб 2003, 28–42.

³¹ С. Милошевић, *Југославија у историјској перспективи 1918–1991*, Београд 2017, 328–329.

³² Д. Бондић, „Предвојничка обука на југословенским универзитетима 1948–1968”, *Војноисторијски гласник*, 1, Београд 2012, 101.

биле су организоване према „федералном” начелу, односно начелу реалне уније. Оно што су у Аустро-Угарској били заједничка војска и националне војске (у Аустрији – Landwehr, у Мађарској – Honved), то је у СФРЈ била ЈНА и територијална одбрана.³³

После Титове смрти (1980), тензије између народа Југославије су порасле, а злоупотребљена је и Стратегија оружане борбе СФРЈ из 1986. године (ЈНА су супротстављене јединице републичких територијалних одбрана). У јуну 1991. године Словенија и Хрватска су одлучиле да прекину све везе са осталим републикама и постану независне државе, услед чега је избио рат. У Републици Хрватској су сукоби трајали (са прекидима) 4 године и завршили се протеривањем око 300.000 Срба. У Републици Босни и Херцеговини су сукоби трајали скоро четири године, били су најкрвавији, НАТО је први пут био борбено употребљен (против Срба).³⁴

Кретање балканских држава ка НАТО

Балкан је област и тема од посебног интереса и значаја за НАТО. Стратешки оквир заједничког деловања НАТО и ЕУ у региону Балкана постављен је 29. јула 2003. године објављивањем „Усклађеног приступа за Западни Балкан“. У Декларацији са Самита НАТО-а у Риги, новембра 2006. године, се наводи успешна сарадња НАТО и Европске уније на простору Балкана, укључујући ону која је остварена аранжманом Берлин-плус у вези с операцијом Европске уније Алтеа.³⁵

Морамо се и критички осврнути на домете НАТО-а на подручју Западног Балкана. Укључењем у решавање југословенске кризе и ратова, НАТО је практично искључио утицај регионалних државника у заустављању сукоба, подржавајући „ратно дробљење друге Југославије, те је потом настале државе једну по једну стављао под свој патронат”.³⁶

Мултиполарност и утицај на балканске државе

Асиметричне претње безбедности као што су организовани криминал, социјалне нестабилности, економски и социјални проблеми, проблеми везани за миграције и други безбедносни ризици и претње се мултипликују на простору Балкана у корелацији са другим претњама.³⁷ Регион Балкана је вековима уназад

³³ Ј. Ђорђевић, *Уставно право*, Београд 1976, 855.

³⁴ В. Гоати, *Политичке елије и распад СФРЈ*, Нови Сад 1997, 206.

³⁵ З. Шијан, *Улога политичка безбедности држава Западног Балкана у утврђивању силовнополитичких приоритета после 2000. године*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, 2013, 374-377.

³⁶ М. Хаџић, *Безбедносна динамика Западног Балкана – разумјеји НАТО*, Подгорица 2007, 13.

³⁷ М. Матијашевић, *Политички криминалистеј у савременој Србији, јојавни облици и импликације*

био поприште различитих врста конфликта које су некада имале примесе грађанских, некада националних, а некада верских конфликта.

Имајући у виду геостратегијски положај југоисточне Европе, преко које пролазе важни енергетски и комуникацијски правци, сукобљавања интереса држава у коришћењу транзитних праваца и располагању ресурсима могу довести до настанка регионалних криза и угрожавања безбедности и стабилности држава региона, али и ван њега. С друге стране, регион Балкана, као простор за транзит енергената, могао би да повећа свој укупни геоекономски значај.³⁸

Међународни поредак за сада чини шест великих сила: САД, Европска унија, Русија, Кина, Индија и Јапан, и низ других држава, махом средњих сила, углавном у регионалним оквирима. Тренутно је САД најача војна, економска и технолошка сила. Од наведених држава за простор Балкана су заинтересоване САД, ЕУ, Кина и Русија и од регионалних сила посебно Немачка, Француска, Велика Британија и Турска.

Значајан утицај на безбедносну ситуацију у региону остварују наслеђени проблеми из прошлости, историјске противречности, као и последице сукобљавања народа и држава на простору југоисточне Европе, а посебно на простору Балкана у новијој историји.³⁹ Сепаратистичке тежње у региону реална су претња безбедности Балкана. У појединим државама региона постоји тежња, као и покушаји, да се оствари што већи степен националног уједињења етничког простора и реализују великодржавни пројекти, посебно када је у питању стварање „Велике Албаније”.⁴⁰

Велики центри моћи, као што су САД, НАТО, ЕУ и други, најчешће демонстрирају своју наклоност према заштити интереса одређене регије, религије или државе. Као историјски примери могу да послуже односи између Евроазије (Русије) и православне Србије, као и између Mitteleuropa (Немачка, Аустрија) и католичке Хрватске. У последњој декади 20. века атлантска политика предвођена Сједињеним Америчким Државама подржава муслимане у региону, а најочигледнији пример за то јесте америчка позиција и учешће у конфликтима у Босни и Херцеговини, као и на Косову и Метохији.⁴¹

Односи Републике Србије и Руске Федерације, током историје, такође су били окарактерисани различитим степеном блискости. Период који је уследио након деведесетих година прошлог века (које су носиле епитет тешких за обе земље), кретали су се од „коректних до изразито блиских”.⁴² Геополитички и

ио националну безбедност, мастер рад, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2014, 17.

³⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 94.

³⁹ Исто, 9.

⁴⁰ I. Kastriot, “National Security at the context of regional risks and threats”, in: *Proceedings of the International Conference “On the development of the national security strategy”*, Tirana 2007. 26.

⁴¹ Д. Секуловић и Љ. Гоговић, „Европска компонента геополитичког положаја Србије”, *Војно дело*, 1, Београд 2008, 117.

⁴² Д. Ђукановић и И. Лађевац, „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије”, *Међународни проблеми*, 61, Београд 2009, 343.

геостратешки интерес Русије увек је био фокусиран на простор Балкана.

У последњих неколико година, сведоци смо појачаног присуства Народне Републике Кине на простору Балкана. Иако је Кина у овом региону присутна углавном економски, не треба искључити чињеницу да би у будућности, уколико буде тежила да се по параметрима војне моћи приближи тренутно доминантним Сједињеним Америчким Државама, могла да се активније укључи у борбу за интересне сфере у региону Западног Балкана. Међутим, и поред таквих претпоставки, у литератури су присутна мишљења према којима је главна предност Кине спрам осталих, „традиционалних” сила на Балкану, та што њена иницијатива „омогућава балканским земљама да по први пут у својој модерној историји постану равноправан, а не тек „млађи” или никакав партнер моћној страниој држави чија моћ не подразумева и војно присуство”.⁴³

Геополитичке претње према Републици Српској, могуће је систематизовати и груписати у три дела – једног који долази изван самог региона и могуће их је дефинисати као глобалне (мисли се на интересе крупних геополитичких сила и савеза, САД, Немачке, НАТО и сл.), затим на регионалне (Турска, Ватикан), и локалне, које долазе од самих суседа Босне и Херцеговине, а пре свега Хрватске. Као пример, геополитичких претњи које долазе од стране ЕУ и Вашингтона, можемо навести упорно инсистирање на даљим ЕУ и атланским интеграцијама Федерације Босне и Херцеговине. То би било са аспекта њихових интереса само логичан наставак већ постигнуте стабилне позиције на Балкану коју су САД и НАТО већ задобили неколико деценија раније, тачније у првој фази постхладноратовске трансгресије и територијалних добитака остварених у западном делу Римланда, а особито на Балкану. САД и НАТО су се стабилно позиционирали на Балкану готово без људских и материјалних губитака, чиме су попунили празнину између европског „тела” и источно-медитеранских удова (Грчка и Турска).⁴⁴

Благоје Граховац за међународни инситут „Ифимес” у тексту „Руска политика и Балкан” наводи да је „Црна Гора типичан пример геополитичке жртве”. Граховац даље подвлачи да „што је гласност политичких елита о евроатланским интеграцијама јача, утолико је већа окупација привредних ресурса. Деценијско мучење Македоније због њеног имена је типична геополитичка игра. Капитал који улази у Албанију тежишно долази са Запада, а већински власници тог капитала су такође са Запада. За изучавање геополитичких игара, Србија је добар пример. Србија се вековима налази у друштвеном и политичком распећу. Грађанска свест у Србији тежишно је преферирала простор коме Србија цивилизацијски и географски припада, а то је Европа. Политичка свест је упорно градила државно-политички систем окренут према Москви. Борба између те две свести вишевековна је збиља Србије”.⁴⁵

⁴³ В. Цветковић, „Кинеска моћ и геополитика Балкана”, у: *Нови њуш свиле – Балканска њерсејекџи-ва: њолиџичко-безбедносни асијекџи*, Београд 2016, 21.

⁴⁴ М. Степић, *Геополитика: идеје, теорије, концепције*, Београд 2016, 57.

⁴⁵ Б. Граховац, „Руска политика и Балкан”, Београд 2014, 1. <https://www.ifimes.org/BA/istravanje/>

Закључак

Проблеми балканских држава, стварани под утицајем ванбалканских моћника и окарактерисани појмом „балканизације”, притискају балканско поднебље и на прагу трећег миленијума. Творци новог светског поретка користе проверене методе ранијих империја и претендената на владање Балканом, изражене девизом „завади па владај”.⁴⁶ Свака империја на Балкану оставила је своје дубоке трагове. Рим је иза себе оставио поделу хришћана на католике и православце, са линијом раздвајања повученом управо на Балкану. Турци су својом петстогодишњом владавином на Балкан донели не само још једну религију, него су исламизацијом хришћанског становништва, унели нову клицу раздора међу балканским народима. Поред тога, Турци су успоравали ширење западне цивилизације на Балкану и тиме узроковали технолошко заостајање за остатком Европе. Германски походи на Балкан вршени су са циљем експанзије германског фактора и на Балкан и преко Балкана на простор Блиског и Средњег истока. У периоду постојања две светске силе тадашња СФРЈ је настојала да у позицији између две силе и свом статусу у Покрету несврстаних оствари своје геополитичке интересе и највећи могући економски просперитет.

Процес контроле Балкана претходно подразумева процес претварања Балкана у стално конфликтно подручје малих балканских државица, активирањем процеса сепаратизма и национализма (стварањем погрешних стереотипа о појединим балканским народима, а на основу тога и њихову сатанизацију), истовремено се сврставајући на једну од сукобљених страна и тако изазивајући, још веће унапред припремљене конфликте у вековној политици великих сила.

Последица свих сукоба на Балкану и у вези њега је данашњи, врло сложени, геополитички амбијент. У њему се и даље сукобљавају геополитички циљеви и геополитички пројекти и балканских народа и ванбалканских сила (у свим међусобним комбинацијама), тако да је скоро немогуће проценити какво ће се геополитичко понашање испољити у наредном времену.

Литература

- Бжежински, Збигњев. *Велика шаховска табла*. Подгорица 2001.
- Бонцић, Душан. „Предвојничка обука на југословенским универзитетима 1948–1968”. *Војноисторијски гласник*, 1, Београд 2012. 101–112.
- Граховац, Благоје. „Руска политика и Балкан”. Београд 2014. <https://www.ifmes.org/BA/istrazivanje/ruska-politika-i-balkan/359>. Приступ: 1. 12. 2021.
- Гоати, Владимир. *Политичке елите и распад СФРЈ*. Нови Сад 1997.

[ruska-politika-i-balkan/3591](https://www.ifmes.org/BA/istrazivanje/ruska-politika-i-balkan/3591), приступ: 1. 12. 2021.

⁴⁶ С. Нишић, *op. cit.*, 111.

- Грчић, Мирко. „Елементи политичке географије и погледи на геополитичке проблеме Балкана у делима Јована Цвијића”. *Гласник географској друштва Републике Српске*, 1, Бањалука 1996. 67–77.
- Günter, Brauch Hans. *Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks in Environmental and Human Security*. Bonn 2005. 9–10.
- Драшкић, Сретен. Албанци и младотурски покрет 1902–1911. Београд 1990.
- Dobrev, Ivan. „Происхождение географического названия Балкан”, у: *Sixieme Congres international d'etudes du Sud-Est Europeen*. Sofia 1989. 33–45.
- Ђорђевић, Јован. *Уставно право*. Београд 1976.
- Ђукановић, Драган, и Ивона Лађевац. „Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије”. *Међународни проблеми*, 61, Београд 2009. 343–364.
- Зеленика, Милан. *Први светски рат – 1914*. Београд 1962.
- Јевтић, Драган. „Глобалне геополитичке прекомпозиције и позиција Републике Србије”. *Војно дело*, 8, Београд 2017. 93–94.
- Kagan, Robert. “Power and Weakness”. *Policy Review*, Hoover Institution, 113, Stanford 2002. 3–17.
- Крштенић, Александар, и Мартин Матијашевић. „Проблеми обавештајних служби у процесу прилагођавања савременим изазовима, ризицима и претњама”, *Војно дело*, 3, Београд 2014. 109–116.
- Kissinger, Henry. *Diplomacy*. New York 1995.
- Kastriot, Islami. “National Security at the context of regional risks and threats”, in: *Proceedings of the International Conference “On the development of the national security strategy”*. Tirana 2007. 26–55.
- Љушић, Радош. *Књига о Начертанију*. Београд 2004.
- Миршајмер, Џон. *Трагедија геополитичке великих сила*. Београд 2017.
- Матијашевић, Мартин. *Политички криминалитет у савременој Србији, њени облици и импликације по националну безбедност*, мастер рад. Универзитет у Београду, Факултет безбедности, 2014.
- Милошевић, Боривоје. *Анексија Босне и Херцеговине*. Нови Сад 2020.
- Милошевић, Срђан. *Југославија у историјској перспективи 1918–1991*. Београд 2017.
- Нишић, Станко. *Велике силе и Балкан*. Београд 1999.
- Стратегија националне безбедности Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 94.
- Секуловић, Драган, и Љиљана Гоговић. „Европска компонента геополитичког положаја Србије”. *Војно дело*, 1, Београд 2008. 117–133.
- Степић, Миломир. „Западни Балкан или пример геополитичког манипулисања”. Београд 2014. <https://www.ceopom-istina.rs/globalizam/politicki-procesi/zapadni-balkan-ili-primer-geopolitichkog-manipulisan/>. Приступ 12. 9. 2021.
- Степић, Миломир. *Геополитика – идеје, теорије, концепције*. Београд 2016.
- Стојадиновић, Миша. „Изазови успостављања дијалога на Балкану”. Београд 2021. <https://csp.rs/>. Приступ 11. 9. 2021.
- Степић, Миломир. „Западни Балкан – пример географског распојмљивања и геополитичког манипулисања”. *Национални интерес*, 3, Београд 2012. 9–34.

- Хаџић, Мирослав. *Безбедносна динамика Зайадној Балкана – разумјејџи НАТО*. Подгорица 2007.
- Цвијић, Јован. *Балканско џолуосџрво*. Беоџрад 1991.
- Цветковић, Владимир. „Кинеска моћ и геополитика Балкана”, у: *Нови џуџи свиле – Балканска џерсџекџива: џолиџичко-безбедносни асџекџи*. Београд 2016. 21–42.
- Чорбић, Душан. „Историјски институционализам, Балкан и Османско царство”. *Полиџичке џерсџекџиве*, 1, Београд 2021. 90–105.
- Чехулић Вукадиновић, Ласло. „Еуроатлантизам и савремени међународни односи”, *Полиџичка кулџура*, 1, Загреб 2003. 28–42.
- Шијан, Зоран. *Улоја џолиџика безбедносџи држава Зайадној Балкана у уџврђивању сџољноџолиџичких џриориџеџа џосле 2000. џодине*, докторска дисертација. Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, 2013.
- Шолаја, Милош. *Балкан у џрансаџланџској џукоџини*. Бања Лука 2006.